

Tarih & Gelecek Dergisi**Journal of History & Future**Dr. Öğr. Üyesi
Cihangir GÜNDOĞDUIstanbul Bilgi Üniversitesi
cihangir.gundogdu@bilgi.edu.trORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0086-0655>Başvuruda bulundu. Kabul edildi.
Applied Accepted

Eser Geçmişi / Article Past: 05/02/2025 10/03/2025

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.1633776>

Research Paper

Orijinal Makale / Original Paper

Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda Muharipleştirilmiş Köpekler *Militarized Dogs in the Late Ottoman Empire*

Öz

19. yüzyıl eğitilmiş köpeklerin modern devletlerin ordu ve polis gibi güvenlik aygıtlarındaki varlıklarının gözle görülür artışına tanıklık etti. Köpekler şehirlerde suçla mücadelede, savaşlarda muhabere ve arama kurtarma operasyonlarına değin önemli görevler yerine getirdiler. Önemli sayıda insan ve hayvanın seferberliğe dâhil edildiği modern küresel savaşlarda köpeklerin istihdamları doruk noktasına ulaştı. Topyekûn seferberlik sürecinde, muharipleştirilmiş köpekler savaşan ordular tarafından yardımcı birlikler olarak eğitildi ve donatıldı. Şehirlerde ise köpekler modern polis kuvvetlerinin suçla mücadelesine katıldılar. Bu çalışma, 19. yüzyılın son dönemlerinde eğitilmiş köpeklerin Osmanlı güvenlik aygıtında yardımcı kuvvetler olarak istihdamlarının tarihsel arka planına odaklanıyor. Köpekler, Osmanlı ordusunun uzun süredir bir parçası olmalarına rağmen, modern dönemde diğer küresel örneklere paralel olarak eğitimleri ve bakımları için nispeten daha sistematik bir yaklaşım geliştirildi. Bu dönemde Sultan II. Abdülhamid'in (1876 – 1909) güvenlik kaygıları ve askerileştirilmiş köpeklere olan ilgisi eğitilmiş köpeklerin güvenlik amaçlı istihdamlarında teşvik edici bir rol oynadı. Arşiv belgelerinden, günlük basından, popüler ve profesyonel yayınlardan yararlanan bu çalışma, son dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda muharip köpeklerin varlıklarını ve istihdamlarını irdeliyor.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Hayvan Tarihi, Harp Köpekleri, Polis Köpekleri, Birinci Dünya Savaşı, Topyekûn Seferberlik

ATIF: GÜNDOĞDU, Cihangir, "Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda Muharipleştirilmiş Köpekler", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 11/1 (Mart 2025), s. (67-92)

CITE: GÜNDOĞDU, Cihangir, "Militarized Dogs in the Late Ottoman Empire", *Journal of History and Future*, 11/1 (March 2025), pp. (67-92)

Tarih ve Gelecek Dergisi, lisanslama politikası ile telif hakkının ve kullanıcı haklarının açık olmasını sağlar. Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır. / Journal of History and Future ensures that copyright and user rights are open with its licensing policy. Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Abstract

The 19th century saw a marked increase in the presence of trained dogs in the security apparatus of modern states, such as the army and police. Dogs have performed important tasks in cities, from fighting crime to combat and search and rescue operations in wars. In modern global wars, where large numbers of people and animals were mobilized for the war effort, the use of dogs reached its peak. As an important part of the total mobilization effort, militarized dogs were trained and equipped by combatant armies as auxiliary forces. In cities, dogs became part of the modern police force's fight against crime. This study focuses on the historical background of the employment of trained dogs as auxiliary forces in the Ottoman security apparatus in the late 19th century. Although dogs had been a part of the Ottoman army for a long time, a relatively more systematic approach to their training and care was developed in parallel with other global examples in the modern period. During this period, Abdulhamid II's (1876 – 1909) security concerns and interest in militarized dogs played an encouraging role in the employment of trained dogs for security purposes. Drawing on archival documents, the daily press, and popular and professional publications, this study examines the existence and employment of militarized dogs in the late Ottoman Empire.

Keywords: Ottoman Empire, Animal History, War Dogs, Police Dogs, World War I, Mass Mobilization

1. Giriş

Le *Petit Journal* dergisinin 11 Eylül 1904 tarihinde yayımlanan resimli ekinde “Japon Harp Köpekleri” başlıklı kısa yazıda Japon subaylarının uzun yıllar Avrupa askeri okullarının derslerini, eski dünya ordularının deneyimlerini ve manevralarını titizlikle takip edip, gözlem ve tecrübelerinden nasıl ustalıkla öğrendiklerini okuyucularına sitayişle aktarmaktaydı.¹ Aynı yazı Japonların “Almanya’daki harp köpekleri sorununu” dikkatle inceleyerek “mevcut savaş sırasında” [Rus-Japon Savaşı’nda (1904-1905)] köpeklerin yardımlarını benimsediklerini bildiriyordu.² Derginin resimli ekinin son sayfasında ise bir tam sayfayı kaplayacak şekilde Japon askerlerine eşlik eden bir grup harp köpeğinin kayanın altında bir Rus askerini kısırmış halde bulmaları resmediliyor ve dolayısıyla savaşta bu yeni destek kuvvetlerinin faydaları okuyucularla paylaşılıyordu.³ *Le Petit Journal* dergisinde çıkan bu yazı Sultan II. Abdülhamid’in (1876 – 1909) harp ve av köpekleri gibi cins ve eğitilmiş köpeklere olan ilgisini ve aynı zamanda Rus-Japon Savaşı’nı yakından takip ettiğini bilen⁴ Matbuat Müdürü Esseyid Abdullah Macid’in dikkatinden kaçmadı. Matbuat Müdürü 12 Eylül

1 “Les Chiens de Guerre Japonais,” *Le Petit Journal Illustré*, no. 721 (Eylül 11, 1904) : 290.

2 “Les Chiens de Guerre Japonais,” 290.

3 “Les Chiens de Guerre Japonais,” 296.

4 Selçuk Esenbel, “Savaşın Osmanlı Türkiye’si Üzerindeki Etkisi,” *Toplumsal Tarih*, no. 176 (2008): 72–75; Hüseyin Hilmi Aladağ, “Osmanlı Devleti Zaviyesinden 1904-1905 Rus-Japon Harbi,” *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, no. 36 (Aralık 2016): 579–579.

1904 tarihinde söz konusu yazının bir tercümesi ile kendi mütalaasını Yıldız Sarayı'nın dikkatine sundu.⁵ Abdullah Macid'in mütalaası Rus-Japon Savaşı'nda yararlılıkları görülen harp köpeklerinin⁶ eşkıya takibi, imparatorluk sınırlarının gözetlenmesi ve korunması gibi polisiye faydalarına değinmekte ve yeni dönemde imparatorluğun askerileştirilmiş köpeklerden⁷ yararlanabileceği muhtemel alanlara dikkat çekmekteydi.⁸

Topyekûn savaşlar olarak nitelendirilen modern savaşlar her yaştan, cinsten ve türden kitlesel insan ve hayvan⁹ kaynaklarının savaş çabası kapsamında seferber edildiği savaşlardı.¹⁰ Yukarıda bahsi geçen harp köpekleri gibi muharipleştirilmiş hayvanlar (*militarized animals*)¹¹ 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren artan bir şekilde kendilerine muharip ordular saflarında yer bulmaya başladılar. İnsan ve hayvanların kitlesel seferberliği Birinci Dünya Savaşı'nda (1914 – 1918) en üst seviyeye çıktı.¹² Bu savaş insanların yanı sıra, ilk kez at, katır, deve, köpek ve güvercin gibi hayvanların savaş maksadıyla kitlesel seferberliklerine sahne oldu. İkinci Dünya Savaşı (1939 – 1945) ise hem kitlesel seferberliğin yoğunlaşarak arttığı hem de hayvanların savaş hazırlıklarına dâhil edilmesi girişimlerinin giderek kurumsallaştığı; hayvanların eğitim, donanım ve muharip kapasitelerinin arttırıldığı bir savaştı. Muharip ordular bünyesinde hayvanların eğitimi, iâşesi, bakımı ve muharipleştirilmesi bu savaşta en ileri düzeye çıktı. Ancak köpeklerin istihdamları yalnız savaşlarla sınırlı kalmadı, onlar küresel örneklere paralel olarak barış döneminde şehirlerde yeni tesis edilmeye başlanan modern polis kuvvetlerine suçluların teşhisi ve takibi, asayiş ve düzenin tesisinde de önemli roller oynadı.

Harp köpeklerinin artan görünürlüklerinde 20. yüzyılın ilk yarısında patlak veren modern küresel savaşların katkıları yadsınamaz. Her ne kadar Avrupa ordularında

5 BOA, Y. PRK. TKM, 48/5, 03.07.1322.

6 Japon harp köpeklerinin geçmişi her ne kadar Rus-Japon Savaşı'na kadar götürülse de harp köpeği programı asıl Japon subaylarınca Birinci Dünya Savaşı'nın nihayetinde, 1919 yılında başlatıldı. Rus-Japon Savaşı'nın rekabet alanlarından birisi olan Mançurya ilerleyen zamanlarda Japon harp köpekleri programının önemli merkezlerinden biri oldu. Aaron Herald Skabelund, *Empire of Dogs: Canines, Japan, and the Making of the Modern Imperial World* (Ithaca: Cornell University Press, 2011), 130-170.

7 Muharipleştirilmiş köpekler meskûn ve gayrı meskû-n mahallerde askeri ve polisiye amaçlar doğrultusunda belirli bir program dahilinde eğitilerek istihdam edilen hayvanlardır. Bu kavramı metin boyunca yer yer harp ve polis köpeklerinin bu özelliklerini vurgulamak için kullanmaktayım.

8 Y. PRK. TKM, 48/5, 03.07.1322.

9 Bu metinde okuyucuların takiplerini kolaylaştırmak adına Hayvan Tarihi literatüründe kullanılmakta olan insan olmayan hayvanlar (*nonhuman animals*) terimi yerine *hayvan*'ı kullanmaktayım. Metin boyunca *hayvan*'dan kastım insan olmayan hayvanlar olacaktır.

10 Mehmet Beşikçi, *The Ottoman Mobilization of Manpower in the First World War: Between Voluntarism and Resistance* (Leiden; Boston: Brill, 2012); Mehmet Beşikçi, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği* (İstanbul: İşbankası Kültür Yayınları, 2014).

11 Muharipleştirilmiş hayvanlar'dan askeri ve polisiye amaçlar dâhilinde cephe hattında veya gerisinde savaş seferberliği ve güvenlik amacıyla istihdam edilen her türden hayvanı kastetmekteyim.

12 Bu savaşta kesin olmayan hesaplamalara göre örneğin muharip ülkelerden Britanya İmparatorluğu bünyesinde 1918 yılı Kasım ayı itibarı ile savaşın tüm cephelerinde 791,696 yük ve binek hayvanı; 510,000 at; 225,311 katır; 36, 834 deve; 8425 öküz; 11,028 eşek ve 100,00 muhabere güvercini istihdam edildiği kayıtlara geçmişti. Gervase Phillips, "Animals in and At War", içinde *The Routledge Companion to Animal-Human History*, ed. Hilda Kean ve Philip Howell (Londra: Routledge, Taylor & Francis Group, 2019), 425.

askerileştirilmiş köpeklerden meskûn mahallerde ve çatışmalarda 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren istifa edilmeğe başlanmış olsa da 20. yüzyılın iki emperyalist paylaşım savaşı öncüllerinden kitlesel insan ve hayvan seferberliğinin yanı sıra ilk defa devreye sokulan savaş teknolojileri bakımından ayrılmaktaydı. Bu savaşlarda muharip ülkeler buhar gücü ve demiryolu, telgraf, uçak, tank, makineli tüfekler ve zehirli gazlar gibi birçok yeni ve öldürücü askeri teknolojiyi savaş sahasına sürdüler. Bu teknolojilerin savaşın seyrini değiştirecek niteliklere sahip oldukları ve çatışmalarda muharip tarafların birbirine üstünlük kurmalarında önemli avantajlar sağladıkları muhakkaktı. Ancak söz konusu teknolojiler çetin coğrafyalarda, kötü hava koşullarında ve düşman saldırıları karşısında kullanım dışı kalabilmekte ve dolayısıyla savaşın seyrini de olumsuz etkileyebilmekteydiler. Örneğin orduların savaş sahasına yayılmış muharip birliklerini koordine etmede hayati bir öneme sahip olan muhabere araçlarından telgraf iletişimi kesintiye uğradığında ordu birlikleri arasındaki iletişim felce uğrayabilmekte; cephe gerisi ve ileri birlikler arasında savaşın seyri ve koordinasyonu bakımından önemli rol oynayan iletişim kopabilmekteydi. Diğer taraftan muharip askerler sıcak çatışmalarda yaralanmakta veya kaybolmakta bu ise muharip ordular için önemli insan kaynağı kaybına sebebiyet vermekteydi. Dolayısıyla savaş sahasında insan kaynaklarının ve mühimmatın nakli, birlikler arasındaki iletişim, yaralı arama ve kurtarma faaliyetleri ve karakol faaliyetleri gibi her türden görevde hayvanlar ve özellikle harp köpekleri teknolojinin işlevsiz kaldığı anlarda hayati önemli görevler ifa etmekteydiler.

Gervase Phillips tarihçilerin modern savaşlarda teknolojinin kullanımının yaygınlaşmasının hayvanların savaş alanlarındaki varlıklarını ve onlara olan ihtiyacı sınırladığını iddia eden inovasyon/teknoloji odaklı (*innovation centric*) yaklaşımı yeniden düşünmeleri gerektiğini belirtmektedir.¹³ Phillips'e göre teknolojik ilerlemelere rağmen, atlar, katırlar ve köpekler gibi hayvanlar, lojistik, iletişim ve diğer askeri alanlarda önem taşıyordu.¹⁴ O, teknolojik yeniliklerin savaşlarda hayvan kullanımını, özellikle köpeklerin istihdamını ortadan kaldırmadığını, aksine hayvan sömürsünü artırdığını iddia etmektedir.¹⁵ Yukarıda da belirtildiği gibi modern savaşların küresel ölçekte ve geniş sahalarda cereyan etmesi, yeni kullanılmakta olan teknolojilerinin kırılabilirliği göz önünde bulundurulduğunda hayvanlara olan ihtiyacı ortadan kaldırmak bir yana daha da zorunlu kılmaktaydı. Köpek ve güvercin gibi hayvanlar çatışmalarda bilfiil istihdamlarının yanında savaş alanlarındaki muharip birlikler arasındaki iletişimin ve koordinasyonun sağlanmasında birtakım roller üstlenmişlerdi. Kopan telgraf tellerinin yerine çoğu zaman muhabere köpekleri ve güvercinler devreye sokulmakta ve böylece birlikler arasında kopuk olan iletişim yeniden tesis edebilmekte; kimi durumlarda bu tür müdahaleler savaşın seyrini değiştirebilmekteydi.

Son dönem Osmanlı ordusu, her ne kadar modern teknolojileri kullanmak hususunda belirli bir çabanın içine girmiş görünse de 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında diğer ülkelerle karşılaştırıldığında hâlâ bu teknolojilerin temini ve kullanımında önemli eksikler

13 Gervase Phillips, "Pigeons in the Trenches: Animals, Communications Technologies and the British Expeditionary Force, 1914-1918," *The British Journal for Military History* 4, no. 3 (2018): 62-63.

14 Gervase Phillips, "Technology, 'Machine Age' Warfare, and the Military Use of Dogs, 1880-1918," *Journal of Military History*, 82, no. 1 (2018): 71.

15 Gervase Phillips, 67.

sergilemekteydi. Birinci Dünya Savaşı'nın arifesinde resmi yazışmalar ordunun teknolojik eksikliğini özellikle lojistik alanlarda her türden yük ve binek hayvanları ile ikame ederek gidermeye çalıştığını ve bu kapsamda hayvanların seferberliğine önem verdiğini göstermektedir.¹⁶

Osmanlı ordusu Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçte yaşanan seferberlik kapsamında Batı Avrupa'da ortaya çıkan harp köpeği programlarına benzer bir yaklaşımı benimseyerek eğitilmiş köpeklerin ve uzmanların temini için önemli adımlar attı. 19. yüzyılın son çeyreğinde ilk adımları atılan bu program, özellikle Balkan Savaşları (1912-1913) esnasında belirgin bir aşama katederek askerileştirilmiş köpeklerin arama-kurtarma ve karakol gibi muharip kapasitelerini imparatorluk güvenliği için kullanılmasını sağladı.

Dünya ordularında eğitilmiş köpeklerin artan görünürlüğü yalnız savaş meydanları ile sınırlı kalmadı. Köpekler meskûn mahallerde polis kuvvetlerince suç ve suçlularla mücadelede de seferber edildiler. 19. yüzyılın son çeyreğinde savaşlardan ve ekonomik sebeplerden kaynaklanan göçlerle birlikte polis güçleri ve onların suçla mücadelede yardımcıları olan eğitilmiş köpekler İstanbul gibi yoğun nüfuslu yerleşim yerlerinde işsiz, güçsüz ve serseri takımı olarak kodlanan şehir yoksullarının¹⁷ takip ve kontrollerinde de istihdam edildiler. Bu dönemde polis köpekleri programlarının yürürlükte olduğu ülkelere resmi heyetler gönderilerek köpeklerinin eğitimleri yerinde takip edildi. İlerleyen yıllarda *Polis Mecmuası* gibi profesyonel yayınlarda eğitilmiş polis köpeklerinin hem gelişmiş iz sürme ve hem de caydırıcı özelliklerini öven yazılara yer verildi.

Bu makalede 19. yüzyılın son çeyreğinden 20. yüzyılın başlarına değin eğitilmiş köpeklerin Osmanlı güvenlik aygıtında istihdamlarına odaklanmaktadır. Her ne kadar her türden hayvanın Osmanlı ordusu bünyesinde istihdamlarının daha erken tarihlere giden bir tarihsel arka planı olsa da burada daha ziyade askerileştirilmiş köpeklerinin istihdamlarında yaşanan niteliksel değişimlere dikkat çekilmektedir. Yukarıda da işaret edildiği üzere eğitilmiş köpeklerin istihdamları yalnız savaş meydanları ile sınırlı kalmadı şehirlerde polis kuvvetlerinin suçla mücadelesinde eğitilmiş köpekler düzenin ve asayişin tesisinde seferber edildiler. Bu çalışmada son dönem Osmanlı İmparatorluğu bağlamında eğitilmiş köpeklerin istihdamlarının diğer küresel örneklerle paralellikler arz ettiği ve söz konusu hayvanların temini, iaşesi, eğitimi, teçhizi ve dolayısıyla muharipleştirilmeleri yönünde daha sistematik bir arayış ve çabanın varlığına dikkat çekilmektedir. Diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğu bağlamında modern dönemde köpeklerin istihdamlarında yaşanan niteliksel değişiklikleri küresel örneklerle olan bağlantılarını incelenmeden anlaşılmayacağı muhakkaktır. Bu minvalde yazının ilk bölümünde askerileştirilmiş köpeklerin istihdamlarının küresel tarih yazımı çerçevesinde nasıl ele alındığına ve buna mukabil Osmanlı tarihi yazımının sınırlılıklarına özetle dikkat çekilmiştir. Köpeklerin son dönem Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri ve polis teşkilatlarındaki istihdamları ise bir sonraki bölümde incelenmiş burada Sultan II. Abdülhamid'in eğitilmiş köpeklerin ve profesyonellerin getirilmesi noktasındaki

16 Cihangir Gündoğdu, "Savaşın Meçhul Aktörleri: Osmanlı Cihan Harbi Seferberliğinde Hayvanlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme," *Kebikeç*, no. 53 (2022): 55–88.

17 Nadir Özbek, "Beggars' and 'Vagrants' in Ottoman State Policy and Public Discourse, 1876-1914," *Middle Eastern Studies* 45, no. 5 (Eylül 2009): 783; Ferdan Ergut, "Policing the Poor in the Late Ottoman Empire," *Middle Eastern Studies* 38, no. 2 (2002): 149–64.

girişimleri ve bunların harp/polis köpekleri programlarına olan öncü katkıları ele alınmıştır. İlerleyen bölümlerde Balkan Savaşları (1912-13) esnasında istihdam edilen harp köpeklerine ve eğitilmiş köpeklerin yetiştirilmesine yönelik kaleme alınmış yayınlara değinilmiştir.

2. Literatür Değerlendirmesi

Muharipleştirilmiş hayvanlar üzerine olan çalışmaları ile tanınan Gervase Phillips günümüz küresel çatışmalarında askeri hizmet köpeklerinin (*military working dogs*) artan kamusal görünürlüklerinden ötürü Batı’da harp köpeklerinin tarihine olan ilginin giderek arttığına işaret etmektedir.¹⁸ Diğer taraftan Phillips mevcut akademik ve popüler çalışmaların iki temel eksikliğine dikkat çekmektedir. Bu eksikliklerden ilki, söz konusu çalışmaların askeri bağlamda harp köpeklerinin istihdamlarını uzun bir maziye sahip oldukları varsayımına dayandırıyor olmalarıdır. Phillips’e göre Antik ve Orta Çağ dönemlerinde köpeklerin Avrupa bağlamında muharip hayvan olarak kullandıklarına dair yeterince maddi kanıt yoktur. İkinci olarak Phillips söz konusu çalışmalarda köpeklerin itaatkârlarının, cengâverliklerinin ve eğiticilerinin arzularını tatmin etmek gibi özelliklerinin, hülâsa duygularının, insanlar tarafından sömürülmesinin göz ardı edildiğini iddia etmektedir.¹⁹

Phillips’in yukarıda işaret ettiği eksikliklere rağmen Avrupa tarihçiliğinde askerileştirilmiş hayvanlara dair çalışmaların sayısı dünyanın diğer bölgelerine göre daha fazladır ve her geçen gün bu alanda yeni çalışmalar ortaya konulmaktadır. Özellikle her türden hayvanın tarih yazımındaki merkezi rolleri ve tarihsel özne konumlarını merkezine alan Hayvan Tarihi (*Animal History*) yaklaşımının kabul görmesine koşut olarak askeri, toplumsal, iktisadi, siyasi ve kültürel tarih çalışmalarında hayvanların varlıklarına ve katkılarına odaklanan çalışmalar artmaktadır.²⁰ Bu çalışmalar bir taraftan insan odaklı (*anthropocentric*) tarih yazımını eleştirirken, diğer taraftan hayvanların insan topluluklarında barışta ve savaşta oynadıkları önemli rollere dikkat çekmektedirler.

Jilly Cooper’ın *Animals in War* (Savaşta Hayvanlar) adlı çalışması hayvanların savaşlardaki varlıklarına dikkat çeken bu alanda yapılmış ilk çalışma olması nedeni ile önemlidir.²¹ Cooper söz konusu kitabında değişik türden hayvanların savaşlardaki katkılarına dikkat çekmekte ve ayrı bir bölümde harp köpeklerini çeşitli Avrupa ordularındaki varlıklarını irdelemektedir.²²

Son yıllarda sosyal bilimlerde Hayvan Tarihi yaklaşımını benimseyen çalışmalarının sayısında gözle görülen artışa paralel olarak hayvanların savaşlar ve fetihlerde oynadıkları rollere değinen çalışmaların sayısında bir artış dikkat çekmektedir. Bunlardan Laura Hobgood-Oster’in çalışması köpeği tarihsel anlatının merkezine koyarak bir küresel

18 Gervase Phillips, “The Employment of War Dogs in the Medieval and Early Modern West,” *British Journal for Military History* 7, no. 1 (Mart 2021): 2.

19 Gervase Phillips, “The Employment of War Dogs in the Medieval and Early Modern West,” 2–3.

20 Son dönemde yayımlanmış ve alanın önde gelen isimlerin katkı sundukları iki önemli derleme için bkz: Linda Kalof, ed., *The Oxford Handbook of Animal Studies* (New York: Oxford University Press, 2017); Hilda Kean and Philip Howell, eds., *The Routledge Companion to Animal-Human History* (New York: Routledge, 2018).

21 Jilly Cooper, *Animals in War* (Connecticut: Lyons Press, 2000).

22 Jilly Cooper, *Animals in War*, 2002, 73–95.

tarih okuması yapmakta ve köpeklerin fetih ve savaşlardaki varlıklarını irdelemektedir. Hobgood-Oster her ne kadar büyük oranda Amerika örneğine odaklansa da antik dönemlerden günümüze değin farklı coğrafyalarda ve tarihi aktörlerce köpeklerin askeri/polisiye amaçlarla istihdamlarına dikkat çekmektedir.²³ *Köpek* adlı bir başka çalışmada Susan McHugh sınırlı da olsa harp ve polis köpeklerini anlatısına dâhil etmektedir.²⁴

Modern öncesi ordularda askerileştirilmiş köpeklerinin fetihlerde, savaşlarda ve iç güvenliğin tesisinde oynadıkları rollere odaklanan çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmalar kolonyal fetihlerde köpeklerin sömürgeci kuvvetlerce yerli halkların kontrol altına alınmalarında, plantasyonlardan kaçan kölelerin takibinde ve dolayısıyla sömürge iktidarların tesisinde kolaylaştırıcı bir rol oynadıklarını iddia etmektedirler.²⁵

Eğitimli köpeklerin muharip ordular ve polis kuvvetlerinde varlıkları ve ifa ettikleri görevlerin yansısı köpeklerin tarihsel faillikleri araştırmacılarca inceleme konusu yapılmaktadır. Bu alanda en bilinen ve özgün çalışmalar ortaya koymuş isimlerden birisi Chris Pearson'dır. Pearson Fransız ordu köpeklerini konu alan çalışmasında Fransa-Prusya Savaşı'nın (1870 – 1871) akabinde Fransa'da köpeklerin bir grup Fransız subayı tarafından askerileştirilmesi sürecini ve bunun sonrasında ortaya çıkan insan-köpek bağıını ele almaktadır. Pearson'ın işaret ettiği üzere bir grup Fransız subayı tarafından başlatılan bu girişim Birinci Dünya Savaşı'nda binlerce arama kurtarma, muhabere ve sıhhiye köpeğinin Fransız ordusu saflarına katılmalarına, savaş meydanlarında insan ve köpekler arasında yeni duygusal bağların ve tarihsel hayvan failliklerinin ortaya çıkmasına neden oldu.

Pearson yalnız askerileştirilmiş köpeklerin varlıklarını tarihselleştirmekle yetinmez, aynı zamanda köpeklerin belirli derecede kasıtlı hareket eden tarihsel özneler olarak değerlendirir. Dolayısıyla o, köpeklerin ister meskûn mahallerde suç ve suçlularla mücadelede, isterse savaş meydanlarındaki çatışmalarda, muhaberede ve arama-kurtarma faaliyetlerinde zekâ ile hareket ettiklerini, eşlikçileri ve eğiticileri üzerinden dolaylı da olsa tarihsel bir faillik sergilediklerini iddia etmektedir.²⁶

Bir diğer çalışmasında Chris Pearson "Fransa'nın polis ve hayvan tarihinin ihmal edilmiş bir yönü olan polis köpeklerini, çeşitli disiplinlerde genişleyen bir bilimsel araştırma alanı olan insan dışı failliği keşfetmek için" kullanmaktadır. Ona göre "insan dışı faillik" (*nonhuman agency*) aydınlatıcı ve gerekli bir analitik araç olsa da polis köpekleri gibi yetenekli hayvanları harekete geçirmenin risklerini ve karmaşıklıklarını açıklığa kavuşturmak için tarihsel aktörlerin hayvan yeteneklerine ilişkin kavramsallaştırmalarını da incelememiz gerekmektedir.²⁷ Pearson özellikle köpek eğitim rehberlerinde mevcut bu

-
- 23 Laura Hobgood-Oster, *A Dog's History of the World: Canines and the Domestication of Humans* (Baylor University Press, 2014), 79–103.
 - 24 Susan McHugh, *Dog, Animal* (London: Reaktion Books, 2004).
 - 25 Tyler D Parry ve Charlton W Yingling, "Slave Hounds and Abolition in the Americas," *Past & Present* 246, no. 1 (Şubat 2020): 69–108.
 - 26 Chris Pearson, "Between Instinct and Intelligence: Harnessing Police Dog Agency in Early Twentieth-Century Paris," *Comparative Studies in Society and History* 2, no. 58 (2016): 463–90; Chris Pearson, "Canines and Contraband: Dogs, Nonhuman Agency and the Making of the Franco-Belgian Border During the French Third Republic," *Journal of Historical Geography* 54 (Eylül 2016): 50–62.
 - 27 Pearson, "Between Instinct and Intelligence: Harnessing Police Dog Agency in Early Twentieth-Century

kavramsallaştırmaların köpek failliğini anlamakta faydalı olabileceğini iddia etmektedir. Köpekler üzerine olan çalışmaları ile bilinen Neil Pemberton ise Pearson gibi köpekler ve eğiticileri arasındaki etkileşimlere odaklanan çalışmasında tazılar ve yetiştiriciler arasındaki etkileşimlere ve köpeklerin yetenekleri, davranışları ve fizyolojileri arasındaki bağlantıları incelemektedir.²⁸

Polis ve harp köpeklerinin Avrupa dışı bağlamlarda istihdamlarını irdeleyen çalışmalar da mevcuttur. Aaron Skabelund Japon ordusunun İkinci Dünya Savaşı'nda köpekleri haberci, nöbetçi, yük hayvanı, izci ve devriye yardımcıları olarak kullandıklarını belirtmektedir.²⁹ Almanya ve Japonya harp köpeklerini incelediği bir diğer çalışmasında ise Skabelund Alman çoban köpeklerinin nasıl Asya ve Afrika'daki otoriter ve kolonyal rejimlerin sembol hayvanı olarak ortaya çıktığını karşılaştırmalı olarak ele almaktadır. Ona göre Alman çoban köpeklerinin milliyetçi otoriter devletlerle olan özdeşliklerinin temelinde onlara atfedilen cesaret, sadakat ve itaat gibi özellikler bulunmaktadır.³⁰ Keith Shear, Skabelund gibi köpeklerin otoriter rejimlerce hem bir iktidar sembolü hem de Güney Afrika ırkçı rejimince (*apartheid*) istihdamlarına odaklanmaktadır.³¹

Yukarıda değinilen çalışmalar askerileştirilmiş köpekleri daha ziyade Avrupa ve Amerika odaklı incelemektedirler. Dolayısıyla Batı dışı bağlamları ve hayvan varlıklarını ya hiç ya da çok sınırlı çalışmalarına konu etmektedirler. Bir istisna olan sömürgecilik çalışmalarında ise odak büyük oranda Batı olarak kalmakta, Batı dışı coğrafyalardaki hayvanların tarihi ancak sömürge ilişkileri çerçevesinde gündeme gelebilmektedir. Avrupa ve Amerika Hayvan Tarihi yazımında görülen söz konusu eksikliğin bir nedeni ise dünyanın diğer bölgelerinde bu yaklaşımı benimseyen yeterince çalışma bulunmamasından veya yapılan çalışmaların yerelle sınırlı kalması, konunun ulus ötesi küresel boyutlarının dikkate alınmamasından kaynaklanmaktadır.

Dünyadaki örneklere koşturularak son yıllarda özellik Osmanlı tarihçileri tarafından insan-hayvan tarihinin ve ilişkilerinin farklı veçhelerini inceleyen çalışmaların ortaya konulduğu görülmektedir.³² Ancak yukarıda değinilen çalışmalara mukabil hem Osmanlı-Türkiye tarihini Hayvan Tarihi perspektifi ile inceleyen hem de harp ve polis köpeklerinin varlıklarını tarihselleştiren çalışmalar oldukça sınırlıdır. Son yıllarda artan askeri ve polis tarihi çalışmaları (istisnalar olmakla beraber) büyük oranda insan odaklıdır ve bu anlatılarda ya hayvanlar dolaylı olarak tarihsel anlatılara konu olabilmekte ya da varlıklarına hiç değinilmemektedir.

Paris," 466.

28 Neil Pemberton, "Bloodhounds as Detectives": Dogs, Slum Stench and Late-Victorian Murder Investigation," *Cultural and Social History* 10, no. 1 (2013): 71.

29 Skabelund, *Empire of Dogs: Canines, Japan, and the Making of the Modern Imperial World*, 138.

30 Aaron Skabelund, "Breeding Racism: The Imperial Battlefields of the 'German' Shepherd Dog," *Society and Animals* 16, no. 4 (2008): 354–71.

31 Keith Shear, "Police Dogs and State Rationality in Early Twentieth-Century South Africa," in *Canis Africanis*, ed. Lance van Sittert and Sandra Swart (Brill, 2008), 193–216.

32 Hayvan Tarihi perspektifi ile yapılmış çalışmaların toplu bir değerlendirmesi için bkz: Deniz Dölek Sever, "Hayvan Tarihi: Osmanlı-Türkiye Geçmişine Türlerarası Perspektifle Bakmak," *Reflektif Journal of Social Sciences* 5, no. 2 (2024): 241–60.

Askeri tarih bağlamında özellikle son dönem Osmanlı ordusunda güvercin ve köpeklerin istihdamlarına odaklanan yeni çalışmalar yayımlanmıştır. Güvercinler üzerine yapılan akademik çalışmalar bu hayvanların muhaberede kullanımlarını ele almaktadırlar.³³ Harp köpekleri üzerine de sınırlı da olsa yeni çalışmalar ortaya konulmuş ve bu çalışmalarda son dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda yayımlanmış olan harp köpeği talimatnameleri çalışmalara konu edilmiştir. Makbule Sarıkaya 1921 yılında Kars-Sarıkamış Şark Cephesi Karargâh Matbaası'nda basılan Harp Köpeği Talimatnamesi'ni incelerken,³⁴ yakın zamanda yayımlanmış bir başka çalışmada ise askeri köpeklerin eğitim süreci Nuri Halil'in [Yurdakul] Vesâiti-i Muharebeden Köpek Talim ve Terbiyesi çalışmasına referansla ele alınmıştır.³⁵ Harp köpeklerinin eğitimlerini konu alan her iki çalışma, son dönem Osmanlı İmparatorluğu'nun aşağıda da daha etraflıca incelenilecek olan ve Avrupa ordularında tesis edilmeye başlanan harp köpeği programı benzeri kurumsal bir yönelime girdiğine ortaya koymaları bakımından önemlidirler.

Osmanlı İmparatorluğu ve erken Cumhuriyet dönemlerine odaklanan yukarıda bahsi geçen çalışmalar geç Osmanlı/Türkiye dışı örneklerle mukayese edildiğinde hem nitelik hem de nicelik bakımından bir hayli zayıftır. Örneğin hayvan varlıklarının tarihselleştirilmesini ve tarihsel özne konumlarını ele alan ve son on yılda çeşitli saygın akademik mecralarda yayımlanmış olan çalışmalara yapılan atıflar yok denecek düzeydedir. Diğer taraftan söz konusu çalışmalarda Osmanlı İmparatorluğu tecrübesinin kendi özgünlüklerinin yanı sıra küresel diğer aktörlerle olan ilişkileri göz ardı edilmekte ve bir nevi Osmanlı İmparatorluğu küreselleşme çağında nev'i şahsına münhasır bir tarihsel tecrübe olarak ele alınmaktadır. Bu tür özcü yaklaşımlar kaçınılmaz olarak araştırmacıların bir takım yanlış genellemeler yapmalarına veya aslında ele aldıkları konunun özgünlük ve önemini gözden kaçırmalarına neden olmaktadır.

3. Osmanlı İmparatorluğu'nda Harp ve Polis Köpekleri

3.1. Erken Modern Dönemde Harp Köpekleri

Eğitilmiş köpekler Osmanlı ordusunda 19. yüzyıl öncesinde askeri amaçlar doğrultusunda istihdam edilmekteydiler. Zağar, Samson/Sakson/Sekson ve Tazı gibi farklı türden köpekler erken modern dönem askeri seferberliğinin ve padişah avlarının önemli birer parçasıydılar. Yeniçeri ordusu içinde Seksoncubaşı ve Zağarcıbaşı gibi cemaat ortalarının bulunması bu köpeklerin Osmanlı ordusu bünyesindeki tarihsel varlıklarına işaret etmektedir.³⁶ 1785 yılına ait bir arzda Yeniçeri Ocağı'nda mevcut Zağar ve Sekson köpeklerinin “halta”, “gerdaniye” ve diğer ihtiyaçları için her sene yetmiş kuruş verildiği

33 Ramazan Erhan Güllü, “19-20. Yüzyıllarda Avrupa’da ve Türkiye’de Askerî Posta Güvercini Kullanımı,” *Belleten* 84, no. 301 (Aralık, 2020): 1175–1218; Sevilay Özer, “Osmanlı Devleti’nin Son Döneminde Posta Güvercinleri,” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 55, no. 2 (2015): 167–87.

34 Makbule Sarıkaya, “Askerî Tarih Açısından Önemli Bir Belge: Harp Köpeği Talimatnamesi,” *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, no. 14 (Ağustos 2009): 35–41.

35 Yücel Öztürk, “Askerî Eğitim Tarihi Açısından Harp Köpeklerinin Talim ve Terbiyesi,” *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi* 22, no. 36 (2024): 193–210.

36 Kemalettin Kuzucu, *Istanbul’un Sokak Köpekleri: Muhafazakârlık ve Modernlik Bağlamında Osmanlı’dan Cumhuriyet’e* (Kapı Yayınları, 2022), 39–42; Gündoğdu, “Savaşın Meçhul Aktörleri: Osmanlı Cihan Harbi Seferberliğinde Hayvanlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme,” 66.

kaydedilmektedir.³⁷ Hakeza 1792 yılına bir başka kayıta Zağar ve Seksonlar için “halta”, “gerdaniye” ve diğer ihtiyaçları için belirli bir meblağın merkezi bütçeden tahsis edilmeye devam edildiği görülmektedir.³⁸ Bir başka belgede ise padişah avlarında tazı cinsi köpeklerin istihdamı için Üsküdar’da tesis edilmiş olan Tazıcılar Ocağı³⁹ adlı bir teşkilatın varlığı kaydedilmiştir.⁴⁰ Her ne kadar bu ve diğer örnekler sekson, zağar ve tazı gibi cins köpeklerin ordu bünyesindeki kurumsallaşmış varlıklarına işaret etseler de bunların istihdam amaçları noktasında bazı belirsizlikler bulunmaktadır. Söz konusu köpeklerin yalnız şikâr-ı hümayun⁴¹ olarak adlandırılan padişah avlarında mı yoksa askeri amaçlarla mı kullanıldıkları açık değildir.

Erken dönem padişahların av sahnelerini resmeden minyatürlerde yer alan kimi tazı (muhtemelen diğerleri zağar ve sekson olabilir) köpek türlerinin varlıkları daha ziyade av amacı ile istihdam edildiklerini düşündürse de köpeklerin askeri amaçlar doğrultusunda eğitilmek üzere bu avlara dâhil edilmiş olma ihtimallerini de göz ardı etmemek gerekir. Arifi'nin Süleymanname'si⁴² ve Seyyid Lokman'ın Hünernamesi'nde⁴³ yer alan minyatürlerde resmedilen sahnelerde çeşitli cins köpekler görülmektedirler. Hünername'de bir av sahnesinin tasvir edildiği minyatürde yeniçerilere eşlik eden iri cüsseli köpeklerin av için olduğu kadar bekçilik ve saldırı amaçlı eğitilmiş olmaları da muhtemeldir. Bu köpeklerin ordu bünyesindeki varlıklarına dair başka tanıklıklara da rastlamaktayız. İkinci Viyana Kuşatmasına (1683) hazırlanan Osmanlı ordusunun resmi geçidini izleyen Kont Caprara “askerlerin kılık kıyafetinden etkilendiği” kadar onlara eşlik eden ve kuyrukları “kırmızı ve sarıya boyanmış sırmalı giysiler içerisindeki av köpeklerin” den söz etmektedir.⁴⁴ Gerek yukarıdaki kayıtlar gerekse Caprara'nın tanıklığı ordu bünyesinde varlıkları reddedilmeyecek eğitilmiş köpeklerin mevcudiyetine işaret etmektedirler. Zira İsmail Hakkı Uzunçarşılı *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı* adlı çalışmasında köpeklerin askeri amaçlar doğrultusunda “seferde ordugâh muhafazasında” görev aldıklarını ve yine “harp köpeği olarak beslenen” ve “Serseksoni” adıyla sekson cinsi köpeklerden sorumlu birinin bulunduğunu belirtmektedir.⁴⁵ 1925 yılında Mülazım-ı Evvel Nuri Halil tarafından kaleme alınan harp köpeği eğitim rehberi Uzunçarşılı'nın tespitlerini onaylayan ve Osmanlı ordusu bünyesinde istihdam edilen harp köpeklerinin varlıklarına işaret eden önemli bilgiler içermektedir. Nuri Halil 1769 ve 1774 seferlerinde “Türk kıtaatinde birçok köpek bulundurulmuş” olduğundan bahsetmekte ve “bunlara ordugâh bekletilerek azami istifade”

37 C. AS., 1159/51564, 11.01.1200.

38 C. AS., 91/4195, 04.02.1207.

39 Nevzat Erkan, “Üsküdar’da Konumlanmış Bir Ocak: Tazıcılar Ocağı,” *Eskiyeni*, no. 40 (Mart 20, 2020): 321–40.

40 C. AS., 141/7079, 17.05.1231.

41 Padişah avları ve bu avlarda yer alan hayvanlara dair güncel bir çalışma için bkz: Volkan Çeribaş, “17. Yüzyıl Osmanlı Sultanları ve Av: Şikâr-ı Hümayun” (Doktora Tezi, Samsun, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2024).

42 TSMK. H. 1517.

43 TSMK. H. 1524.

44 Kahraman Şakul, *II. Viyana Kuşatması: Yedi Başlı Ejderin Fendi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2021), 133.

45 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1984), 469.

temin edildiğini iddia etmektedir. Yine rehberde yer verilen bir başka bilgiye göre 1810 yılında gerçekleşen “Rusya Muharebesi’nde” Osmanlı ordusunda “külliyyetli” köpeğin “eşya muhafazası hususunda istihdam” edildiği belirtilmektedir.⁴⁶

3.2. Sultan II. Abdülhamid ve Eğitimli Köpekler

19. yüzyılın son çeyreği, başta Batı Avrupa ülkelerinde ve ilerleyen yıllarda da Rusya ve Japonya’da askeri bir program çerçevesinde eğitilmiş köpeklerin askeri ve polis hizmetlerinde istihdamlarına yönelik köpek eğitim programların ortaya çıkmasına tanıklık etti. Avrupa’da ortaya çıkan harp köpeği programları Osmanlı basını tarafından gazete ve dergilerin sayfalarına taşınmakta ve söz konusu yayınlarda köpeklerinin askeri ihtiyaçlar doğrultusunda kullanımları dikkatle takip edilmekteydi. Ali Nusret *Tercümân-ı Hakikat* gazetesinde kaleme aldığı “Mevadd-ı Askeriye: Muharebe Köpekleri” başlıklı yazısında “Mademki köpek havasının nezaketi sayesinde insanı bir şikârın vücudundan haberdar ediyor, bir düşman, bir adamın mevcudiyetinden niçin haberdar etmesin?” diye soruyor ve tarihsel örnekler üzerinden köpeklerini askeri amaçlarla istihdamlarını irdeliyordu.⁴⁷ *Mütâlaa* dergisinde yayımlanan İsmail Edhem imzalı bir başka yazıda ise köpeklerin askeri amaçlarla kullanımlarına dikkat çekiliyordu. Bu yazı harp köpeği programının öncüsü olarak kabul edilen Almanya’nın savaş meydanlarında sıhhiye köpeklerini (*ambulance dogs*) yararlılara yardım ulaştırmak için denediğinden bahsediyordu.⁴⁸

Uluslararası örnekler çerçevesinde muharipleştirilmiş köpeklerinin savaş alanlarında ve şehirlerde asayişin teminindeki rollerinin farkında olan Sultan II. Abdülhamid Avrupa’nın değişik ülkelerinden temin ettiği cins köpekler ve eğitmenler vasıtasıyla harp ve polis köpeklerinin istihdamları noktasında öncü adımlar attı.⁴⁹ II. Abdülhamid, dönemin hariciye teşkilatının özellikle Berlin, Londra ve Viyana sefaret görevlilerini cins ve eğitimli köpeklerin tespitleri, satın alımları ve nakli için seferber etti. Onun cins köpek seferberliği yalnız Osmanlı hariciye teşkilatı ile sınırlı kalmadı, zaman zaman yakın münasebet geliştirdiği yabancı ülke sefirlerini de bu girişimlere dâhil etti. Örneğin Amerika sefiri General Lew Wallace Kasım 1884 tarihine Yıldız Sarayı’na hitaben kaleme aldığı bir tahriratta kendisinden talep edilen bazı “evsafa haiz” bir köpeğin varlığını İsviçre’de vardığında haber aldığını ve istenilen özelliklere sahip bu köpeği eğitilmesi için sahibinden talepte bulunduğunu ve Dersaadet’e kendisi ile getirip Saray’a takdim edeceğini belirtiyordu.⁵⁰

Sultan II. Abdülhamid’in eğitimli cins köpek temin etme girişimleri yalnız yukarıdaki örneklerle sınırlı değildi. Mart 1893 tarihinde Yıldız Sarayı ile Berlin Sefareti arasında gerçekleşen bir dizi yazışmada II. Abdülhamid için bir çift köpek satın alındığı ve dışişinin terbiyesi için Kolonya (Köln) Konsoloslugu vasıtasıyla bin dört yüz mark ödendiğini

46 Nuri Halil [Yurdakul], *Vesait-i Muhabereden Köpek ve Talim ve Terbiyesi* (Istanbul: Necm-i İstikbal Matbaası, 1341), 4.

47 Ali Nusret, “Mevadd-ı Askeriye: Muharebe Köpekleri,” *Tercümân-ı Hakikat*, March 7, 1893, 6.

48 Edhem İsmail, “Meydan-ı Muharebede Köpekler,” *Mütâlaa* 1, no. 39 (April 15, 1313): 5.

49 Cihangir Gündoğdu, “Dogs Feared and Dogs Loved: Human-Dog Relations in the Late Ottoman Empire,” *Society & Animals*, May 14, 2020, 35–36.

50 Y. PRK. EŞA., 4/51, 19 Muharrem 1302.

belirtilmekteydi.⁵¹

Berlin Sefareti kaynaklı bu ve diğer yazışmalar bize Sultan II. Abdülhamid'in satın alınacak köpekleri nasıl seçtiğine dair bazı önemli detaylar sunmaktadırlar. Buna göre yukarıda satın alınan köpeğin fotoğrafları kendisine sunulmuş ve o da fotoğraflardan seçtiği erkek köpeğe sonradan Seter cinsi bir dişi köpek temin edilmesini istemiştir. Bu örnekte zikr olunan köpekler Berlin Sefiri Ahmed Tevfik'in belirttiğine göre Köln civarında "mukim bir tacirden" satın alınarak Dersaadet'e gönderilmek üzere eşlikçileri ile yola çıkarılmışlardı.⁵² Bu ve diğer örneklerin de göstereceği üzere köpekler, temin edilmelerini müteakiben tren ve deniz yoluyla görece uzunca sayılacak bir seyahat neticesinde saraya teslim edilmekteydiler.

Artarak devam eden bu eğitilmiş köpek teminine dair 1897 yılına ait Londra sefiri Kostaki Antopulo Paşa ile Yıldız Sarayı arasındaki bir başka yazışma dizisi bize Avrupa ülkeleri ile Osmanlı İmparatorluğu arasında cereyan eden köpek diplomasisine dair başka detaylar sunmaktadır.⁵³ Yıldız Sarayı Mâbeyn Başkâtipliği görevinde bulunan Tahsin Paşa ile Antopulo Paşa arasında geçen yazışmaların odağında bu sefer tıpkı yukarıda Berlin Sefareti örneğinde görüldüğü üzere II. Abdülhamid'in satın alınmalarını istediği "İngiltere'de yetiştirilen" "has, uslu ve gösterişli" köpekler bulunmaktadır. Antopulo Paşa bu talebi alır almaz yaklaşık iki hafta süren bir araştırma neticesinde istenen özelliklere sahip köpekleri değişik hayvan yetiştiricilerinden bulmuş, otuz bir "en âlâ cinsinden olan İngiliz köpeklerinin" resimlerini ve özelliklerini içeren bir albümü postaya vermişti.⁵⁴ Albümün incelemesinin ardından, 8, 13, 17, 20 ve 26 numaralı köpeklerin satın alınarak, bunların her birisi için "muntazam ve zarif" kafesler imal ettirilmesini, tren ile yapacakları yolculuk için kendilerine nezaret etmesi için bir adam tayini ve köpeklere verilmek üzere 20 liralık peksimetin dahi köpeklerle beraber gönderilmesi talep ediliyordu.⁵⁵

Yukarıdaki örnekler göstermektedir ki küresel köpek yetiştiriciliği ve ticaretinin gözde merkezi olan İngiltere II. Abdülhamid'in de yakın takibi altında bulunmaktadır ve köpeklerin buradan temin edilmeleri de bir rastlantı değildir. 19. yüzyılın ikinci yarısında, Batı Avrupa'da, evcil hayvan olarak sahiplenilen hayvan ırklarının – özellikle köpeklerin – sahiplerinin sosyal statüsüne ve prestijine katkıda buldukları yeni bir insan-hayvan ilişkisi türü benimsendi. Viktorya dönemi İngiltere'sinde, "Londra'nın köpek popülasyonundaki çarpıcı artış, 1865 ile 1887 arasında ev arkadaşı olarak safkan köpeklere yönelik çığ gibi büyüyen talebi yansıtıyordu."⁵⁶ Harriet Ritvo'ya göre, cins hayvanlar, özellikle Koli (Collie), Tazı, Pomeranyan ve Foks Teriyer (Fox Terrier) gibi köpek ırklarına olan yüksek talep bu ırkların farklı bir sosyal statünün işareti olarak görülmelerinden kaynaklanıyordu.⁵⁷ İngiltere Kraliçesi Viktorya veya Prusya Kralı İkinci Wilhelm gibi hükümdarlar, cins köpekleriyle

51 Y. PRK. EŞA., 17/34, 30 Ramazan 1310.

52 Y. PRK. EŞA., 17/34, 30 Ramazan 1310.

53 HR. SFR. 3., 469/11, 26.11.1897.

54 HR. SFR. 3., 469/11, 26.11.1897.

55 HR. SFR. 3., 469/11, 26.11.1897.

56 Harriet Ritvo, "Pride and Pedigree: The Evolution of the Victorian Dog Fancy," *Victorian Studies* 29, no. 2 (1986): 227.

57 Ritvo, 227–29.

birlikte basında ve kamuoyunda sıklıkla görülmekteydiler ve böylece Avrupa'da cins köpek tutkusunun yaygınlaşmasını dolaylı da olsa teşvik etmekteydiler. Çağdaş küresel hegomonlar gibi II. Abdülhamid'in satın alınmasını talep ettiği köpeklerin de kendisinin güvenliği kadar, içeride ve uluslararası arenadaki prestijine katkı sunmalarını beklemesi kuvvetle muhtemeldir. Ancak aşağıda ifade edileceği üzere Sultan II. Abdülhamid'in eğitilmiş köpek ilgisi yalnız kişisel merak, tutku ve güvenlik endişeleri ile açıklanamaz.

Antopulo Paşa tarafından Yıldız Sarayı'na gönderilen liste ve II. Abdülhamid'in satın alınmalarını talep ettiği köpekler yakından incelendiğinde Ritvo'nun yukarıda işaret ettiği köpek cinsleri ile önemli paralellikler arz ettiği görülmektedir. Yıldız Sarayı'na sunulan albüm içerisinde Pointer, Terrier, Setter, Collie, Retriever, St. Bernard, Mastiff, Great Dane, Newfoundland, Dandie Dimmont, Spaniel, Bobtail, Chow Chow, Borzoi, Pug, Toy Pommeranian ve Dachshund gibi fiyatları 15-30 sterlin dolaylarında bulunan kimi küçük, kimi ise iri ve gösterişli köpekler bulunuyordu.⁵⁸ Peki II. Abdülhamid özellikle hangi köpeklerle ilgilenmişti ve satın alınmalarını istemişti? Satın alınmasını istediği köpekler kendisinin tercihleri ile ilgili bizlere ne anlatmaktadır? Yıldız Sarayı'na satın alınması talep edilen ve albümde 8 numarada kayıtlı bulunan Collie cinsi köpek sevimli eşlikçi, iyi huylu ve çok zeki bir köpek olarak tarif edilmekteydi. Buna mukabil 13 numarada kayıtlı Retriever cinsi köpek ise Collie gibi iyi bir eşlikçi olmasının yanı sıra iyi bir muhafız olarak tasvir edilmekteydi. Yine satın alınması istenilen Bobtail cinsi köpek ise cana yakın ve iyi bir dost olması ile bilinmekteydi. 20 numarada kayıtlı bir başka köpek İrlanda Seteri ise tıpkı yukarıdakiler gibi en iyi eşlikçi, fare avcısı ve en önemlisi iyi bir muhafız olarak sunulmaktaydı. Son olarak küçük bir cins olan Pommeranian cinsi köpek iyi huylu ve eşlikçi özellikleriyle Abdülhamid'in tercihleri arasında bulunmaktaydı.⁵⁹ Sultan II. Abdülhamid tarafından satın alınmaları istenen bu köpeklerde zekâ, sadakat/dostluk ve bekçilik üç baskın özellik olarak ön plana çıkmaktaydı. Köpeklerde bulunan eşlikçilik özelliği onun saray içindeki yalnızlığını izâle ederken, güvenlik kaygıları kendisini muhtemel tehlikelere karşı uyaracak zeki ve iyi bekçi köpekleri tercih etmeye sevk etmiş olmalıdır. Ancak köpek tercihlerindeki kişisel boyutun yanında II. Abdülhamid'in köpek merakının odağında askeri amaçlar için istihdam edilebilecek harp köpekleri bulunmaktadır ve bu ilgi yurtdışında bilinmektedir. Hariciye Nezareti ile Almanya Sefareti arasındaki gerçekleşen 15 Mart 1898 tarihli bir yazışmada II. Abdülhamid'in harp köpeklerine olan ilgisinden haberdar olan Almanya imparatorunun kendisine bir harp köpeği gönderdiği görülmektedir.⁶⁰

3.3. İngiliz Harp Köpeği Programı Kurucusu Binbaşı Edwin Hautenville Richardson ve Osmanlı Harp Köpeği Programı'nın İlk Nüveleri

II. Abdülhamid'in saltanatında önemli bir anı sembolize eden 1905 suikastı onu kendisinin ve ailesinin güvenliğini tahkim üzere yurtdışından eğitilmiş köpek ve uzmanların getirtilmesine sevk etti ve bu dolaylı da olsa içeride muharipleştirilmiş köpeklere olan ilgiyi daha da arttırdı. Eğitilmiş köpeklerinin temini yönündeki bu girişimler erken dönemlerden farklı olarak harp köpeği programının kurumsallaşmasının yeni bir boyutuna

58 HR. SFR. 3., 469/11, 26.11.1897.

59 HR. SFR. 3., 469/11, 26.11.1897.

60 Y. PRK. HR., 25/40, 4 Zilkade 1315.

işaret etmektedir. İngiliz harp ve polis köpeği programının kurucusu olarak kabul edilen Binbaşı Edwin Hautenville Richardson'ın hatıratı da II. Abdülhamid'in köpek tercihindeki güvenlik kaygısı boyutunu doğrular nitelikte ifadeler ve köpek eğitimi programı hakkında önemli detaylar içermektedir.

Richardson 1907 yılında Londra'nın güneybatısında bulunan Aldershot'ta ikâmet ederken kendisine Osmanlı İmparatorluğu'nun Londra sefaretinden gelen davet üzerine oraya gittiğini ve Londra sefiri İstefanaki Musurus Paşa ile yaptığı sohbette Musurus Paşa'nın II. Abdülhamid'in Yıldız Saray'ı yerleşkesine izinsiz giren davetsiz misafirlere çok rahatsız olduğunu, saray muhafızlarının özellikle yerleşkeye girip gece saklanan kimseleri tespit etmekte zorlandıklarını ifade ettiğini belirtmektedir. Bu görüşmede Musurus Paşa Richardson'a köpeklerinden bazılarını yanına alıp İstanbul'a giderek oradaki subay ve hizmetkârlara köpeklerin güvenlik amaçlı kullanılmaları konusunda eğitim verip vermeyeceğini sormuş ve o da bu teklife olumlu cevap vermişti. 6 Haziran 1905 tarihli *Edinburgh Evening News* gazetesinde çıkan kısa bir haber İngiliz Binbaşı Richardson, II. Abdülhamid'i "korumak için kullanılmak üzere yüksek eğitilmiş köpeklerden oluşan bir ekibin" İstanbul'a gönderilmesi emrini aldığı haberini okuyucularıyla paylaşmakta ve dolayısıyla Yıldız Sarayı'ndan giden teklifi doğrulamaktadır.⁶¹ 27 Nisan 1907 tarihli bir diğer haberde ise Binbaşı H. Richardson'ın "Türk Ordusu'nda [Osmanlı] köpek yetiştirmek üzere" İstanbul'a götürmek için satın aldığı özel olarak yetiştirilmiş ve savaşta yaralanan ve kaybolanları aramak için eğitilmiş iki çift sıhhiye köpeğiyle Pazartesi günü Aldershot'tan ayrıldığını haber vermekte ve bu köpeklerin Japon ordusuna sağlanan köpeklerle benzer köpekler olduğunu haber vermekteydi.⁶² Bu haberdeki bilgileri doğrulayan bir başka haber de 26 Nisan 1907 tarihli *The Cambridge Independent Press*'te yayımlanmış ve söz konusu haberde Richardson'ın II. Abdülhamid'in Osmanlı ordusunda köpek yetiştirmesi ve arama-kurtarma faaliyetlerinde kullanılmak üzere özel eğitilmiş ilk yardım köpekleri aldığını ve Binbaşı Richardson'ın ile İstanbul'a doğru yola çıktıklarını bildirmekteydi.⁶³

61 "Dogs As the Sultan's Bodyguard," *The Edinburgh Evening News*, Haziran 6, 1905.

62 "Major Richardson Left Aldershot," April 27, 1907, sec. Cheltenham Chronicle and Gloucestershire Graphic, 3.

63 "Sultan's Red Cross Dogs," *The Cambridge Independent Press*, Nisan 1907, 8.

Resim 1: Binbaşı Edwin Hautenville Richardson ve sıhhiye köpekleri (**Kaynak:** Edwin Hautenville Richardson. (2025, Ocak 20). *Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/wiki/Edwin_Hautenville_Richardson)

Richardson İstanbul'a yanında iki Collie cinsi ve bir de Bloodhound (kan tazısı) olmak üzere üç köpekle hareket etmişti. Bunlardan Collie cinsi köpekler özellikle polis hizmetindeki yararlılıkları ve geceleri havlayarak tehlikeyi haber vermeleri ile nam salmışlardı. Bloodhound cinsi diğer köpek ise kaçan suçluların izini sürmekteki üstün yeteneği ile bilinmekteydi. Şark Ekspresi (Oriental Express) ile yaklaşık bir hafta süren bir yolculuğun ardından, köpekleri ve Binbaşı Richardson'ı İstanbul'da iki subay karşıladı. Richardson'a Yıldız Sarayı'nda köpek talimlerine, çoban köpeklerini idare etmekte deneyimli yirmi Arnavut – muhtemelen II. Abdülhamid'in koruma bölüklerinden – katılmıştı. Binbaşı İstanbul'da kaldığı süre zarfında her gün köpeklerle Saray'a giderek türlü eğitim verdi. Richardson II. Abdülhamid'i kendisini köpeklere adanmış birisi olarak tarif etmekte ve Avrupa'nın değişik şehirlerinden en iyi türleri toplandığını kaydetmektedir. O İstanbul'da köpekler için bir başka yerde inşa ettirilen ve başında bir Alman köpek eğitmenin bulunduğu köpek barınaklarından da söz etmektedir. Üç hafta süren bu seyahatin ardından II. Abdülhamid Richardson'a kalıp polis ve bekçi köpeklerini eğitmesi konusunda teklifte bulduysa da o bunu kabul etmeyerek İngiltere'ye döndü.⁶⁴

3.3.1 Balkan Savaşları ve Osmanlı Ordusu'nda Harp Köpekleri

20. yüzyıl başından itibaren Osmanlı harp köpeği programı çerçevesinde yurtdışından cins köpekler ve uzmanlar temini yoluna gidildi. II. Abdülhamid döneminde eğitilmiş köpekler hem kişisel hem de orduda arama-kurtarma faaliyetlerinde kullanılmak üzere başta İngiltere olmak üzere Almanya ve Fransa gibi ülkelerden temin edildi. İngiltere bu dönemde hem her cinsten eğitilmiş köpeklerin yetiştirildiği önemli merkezlerden biriydi hem de bu alanda belirli bir uzmanlık ve birikime sahip kurumlara sahipti. Ancak söz konusu yönelim özellikle İkinci Meşrutiyet'in (1908) ilanını takip eden İttihad ve Terakki hükümetleri döneminde değişti. Bu dönemde İmparatorluğun askeri uzmanlık ve teçhizi noktasında Almanya tercih edildi. Böylece Binbaşı Richardson ile başlayan harp köpeği programı yerini Almanya'dan getirtilen uzmanlara bıraktı.

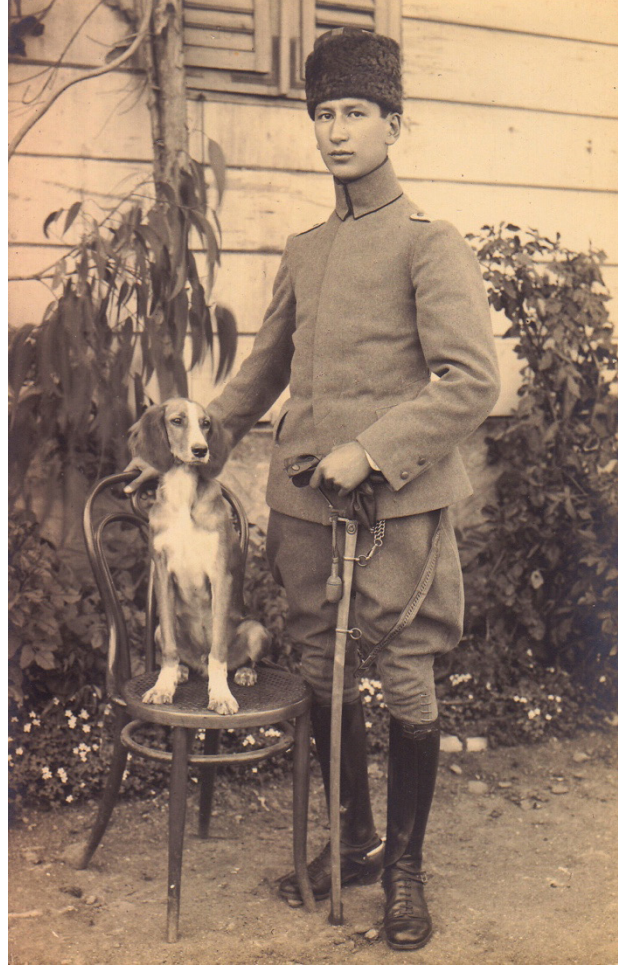
Osmanlı harp köpeği programında yaşanan yukarıdaki yeni yönelimi Balkan Savaşları (1912-1913) askeri yazışmaları üzerinden takip etmek mümkündür. Osmanlı hükümetinin harp köpeği ve uzmanı arayışından haberdar olan Almanya'dan Paul Köhler Harbiye Nezareti'nde sunduğu 4 Haziran 1912 tarihli mektupta⁶⁵ kendisinin Osmanlı hükümetine harp ve polis köpekleri sağlayarak “arz-ı hizmet” arzusunda olduğunu belirtiyor ve “icabı halinde” kendisinin de “müsabakaya davet edilmesin” istiyordu.⁶⁶ Mektupta şu anda kendisinin muhafız ve harp köpeklerinin “îtâsı” için Prusya Şimendifer idaresi ve Sırbistan Harbiye Nezareti ile münasebette bulunduğunu belirtiyor ve dolayısıyla muharipleştirilmiş köpekler noktasındaki tecrübesinin de altını çiziyordu. Köhler başvuru mektubunda harp, polis ve seyyar hastahane köpeklerinin yetiştirilmesi ve terbiyesinde uzman olduğunu ispat edebileceğini; köpeklerin yetiştirilmesi ve terbiye edilmesi işine çok önceden başladığını ve gerekirse ek belgeler sunabileceğini de belirtmektedir.⁶⁷

Balkan Savaşları'nın başlangıcına aylar kala “müsabakaya” katılmak üzere Harbiye Nezareti'ne gönderilen bu başvuru mektubu Osmanlı ordusunun istihdam etmek üzere eğitilmiş köpekler temin etme ve yenilerinin yetiştirilmesi için bir arayışta olduğunu göstermektedir. Her ne kadar söz konusu mektubun çevirisinde ve dosyada bu arayışa dair bir açıklama bulunmasa da Köhler'in bir “müsabaka” dan söz etmesi İmparatorluk diplomatik temsilciliklerinin bu yönde Avrupa ülkelerinde bir girişim başlatmış olabileceğini düşündürmektedir.

65 Paul Köhler'in mektubu Harbiye Nezareti Tahrirat-ı Ecnebiye Kalemi tarafından Osmanlı Türkçesine çevrilmiş olup söz konusu dosyada Almanca kaleme alınan mektup bulunmamaktadır.

66 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri [CDA]., Balkan Harbi (1911-1912); 110-9-1-7, Kutu: 67, Dosya: 3, Gömlek: 30, 29 Mayıs 1328.

67 CDA., Balkan Harbi (1911-1912); 110-9-1-7, Kutu: 67, Dosya: 3, Gömlek: 30, 29 Mayıs 1328.

Resim 2: Osmanlı Subayı ve Köpek (**Kaynak:** Kişisel Koleksiyon)

Arşiv kaynaklarında bu başvuru ve akıbetine dair başkaca kayıt bulunmamakla beraber Eylül 1913 tarihli bir dizi yazışmada Bulgaristan'ın kuzeydoğusunda Tırnova'da bulunan Nizamiye On Dokuzuncu Alayı'nın üçüncü taburuna ait kulelerde sınır muhafazasında ve karakol görevinde istihdam edilmek üzere eğitilmiş köpeklerin istihdam edildiği kaydedilmektedir.⁶⁸ 8 Eylül 1913 tarihinde Sağ Cenah Kumandanı Ferik Abuk Ahmed [Paşa] tarafından Başkumandanlık Vekâleti'ne gönderilen telgrafta kulelerde istihdam edilen köpeklerin iaşeleri, zincir ve tasma masrafları için konunun Üçüncü Kolordu'ya iletilmiş olduğu belirtilmekteydi. Ordu lojistiğinde sorumlu Menzil teşkilatı bu gibi iaşe ve diğer her türden ihtiyacı karşılamakla mükellef olduğu için Menzil Erkân-ı Harbiyesi'nin 9 Eylül tarihli yazısı da söz konusu köpeklerin iaşeleri ve diğer ihtiyaçlarının temini yönünde hiçbir karar bulunmadığını dolayısıyla talebin Başkumandanlık Vekâleti'ne iletilmesi gerektiğini belirtiyordu. 10 Eylül tarihinde yukarıdaki yazışmalara cevaben Başkumandanlık Vekâleti'nden Harbiye Nezareti'ne gönderilen yazıda köpeklerin iaşelerinin teminine dair önceden alınmış bir karar olduğu belirtilmekte ve dolayısıyla ordu bünyesinde harp

köpeklerine dair bir takım idari düzenlemelerin yapıldığını işaret etmektedir.⁶⁹

Mülazım-ı evvel Nuri Halil tarafından kaleme alınan risale Balkan Savaşları'nda yukarıda geçen yazışmaları doğrulayan bilgiler ihtiva etmektedir. Nuri Halil hem 1810 “Rusya Muharebesi’nde” hem de “Balkan Harbi’nden” (1912-1913) önce “hudud köpeklerinden” nöbetçilik için istihdam edildiğini ve “pek çok hizmetlerinin görüldüğünü” belirtmektedir.⁷⁰ Daha önemlisi Nuri Halil “[1]326 senesinde Numune Mızraklı Alay Kumandanlığı’nda” bulunan Fayt (فیت) isminde bir Alman subayının köpek talim ve terbiyesine önem vermesine rağmen “ancak Harb-i Umumi’de İhtiyat Zabıt Namzedleri Alayı’nda” ve Yüzbaşı Abdullah Bey kumandasında “teşkil olunan bir köpek müfrezesinden şayan-ı memnuniyet” sonuçlar elde edildiğini yazmaktadır.⁷¹

3.3.2 Muharipleştirilmiş Köpeklere Dair Yayınlar

19. yüzyıl başında ilk adımları atılan harp köpeği programına dair gelişmeleri hem Balkan Savaşları’na ait yazışmalardan hem de gündelik basın, harp köpeği eğitimi ve terbiyesine yönelik profesyonel yayınlardan takip edebilmekteyiz. Söz konusu yayın ve yazışmalar Osmanlı ordusunun Batı Avrupa’daki askeri gelişmeleri yakından takip ettiğini; harp köpeği istihdamı, eğitimi ve terbiyesi noktasında çağdaşı ordular benzeri bir yola girdiğini ve bu yolda belirli bir mesafe katettiğini göstermektedir.

Osmanlı İmparatorluğu’nda harp köpeklerine yönelik ilginin ve yönelimin altında uluslararası basında harp köpekleri ile yapılan haberlerin ve yazıların etkileri yadsınamaz. İngiltere’de Binbaşı Richardson’ın sıhhiye köpekleri (*ambulance dogs*) ile yaptığı ve savaşta yaralanan askerlerin tespiti ve köpeklerle ilaç ulaştırılması gibi tatbikatlara dair haberle dergilerde yer bulabilmekteydi.⁷² Örneğin *Servet* dergisi Fransa ordusunda köpeklerin “karakol hizmetlerini ifa etmeleri için” denendiklerini belirttikten sonra Almanların harp köpeği denemelerini başarı ile sonuçlandırdıklarını ancak hâlâ köpekleri mutlak itaate alıştırmak için uğraştıklarını yazıyordu.⁷³ Her ne kadar bu ilk tatbikatlarda köpekler üstün bir performans sergilememiş olsalar da bu onların Birinci Dünya Savaşı’na değişik muharip ordular saflarında boy göstermelerini engellemedi. Savaşın ilk yıllarında basında köpeklerin savaş meydanlarındaki yararlılıklarını ön plana çıkaran birçok haberin yayımlanması harp köpeklerine olan ilgiyi daha da arttırdı.⁷⁴

69 CDA., Balkan Harbi (1911-1912); 110-9-1-7, Kutu: 252, Dosya: 261, Gömlek: 20, 26 Ağustos 1329.

70 Halil [Yurdakul], *Vesait-i Muhabereden Köpek ve Talim ve Terbiyesi*, 4.

71 Halil [Yurdakul], 4–5.

72 “Ambulance Dogs in Warfare,” *The Lancet* 164, no. 4239 (Kasım 26, 1904): 1511.

73 “Almanya Ordusundaki Köpeklerin Yararını Gören Fransızlar da Orduda Köpek Kullanmaya Başladılar,” *Servet*, Ekim 7, 1900.

74 “Dogs in European War,” *The Sunday Star*, Eylül 6, 1914; “Heroic Dogs of War,” *Richmond Times-Dispatch*, Mart 28, 1915; “Praise Airedale Terrier as Valuable War Dog,” *The Cordova Daily Times*, Haziran 6, 1918; “Valuable Services of War Dogs on French Front,” *The Sunday Star*, Haziran 30, 1918.

Resim 3: Sıhhiye Köpeklerinden Oluşan Hareket Halindeki Bir Askeri Birlik
(Kaynak: Kişisel Koleksiyon)

Harp köpeklerine olan ilginin bir benzerinin İkinci Meşrutiyet döneminde polis teşkilatındaki ıslahata paralel olarak polis köpekleri için de gündeme geldiği görülmektedir.⁷⁵ *Polis Mecmuası* gibi dergilerde köpekler, polis memurlarının yanında asayişin sağlanmasına katkıda bulunan kuvvetler olarak okuyuculara sunulmaktaydılar. 1913 yılında yayımlanmaya başlayan *Polis Mecmuası*, köpeklerin polis kuvvetlerinin suç ve suçlularla mücadelesinde oynayabilecekleri yeni rolleri öven makaleler ve resimler için önemli bir mecra sağladı.⁷⁶ Köpeklerin derginin sayfalarında boy göstermesi bazı köpek ırklarının Avrupa'da, özellikle Fransa ve Almanya'da polis köpeği olarak seferber edilmeleri ile neredeyse aynı zamana denk geldi.

Polis Mecmuası'nda köpeklerin polis hizmetinde yardımcı kuvvetler olarak kullanılmalarına ilişkin ilk kapsamlı yazı, derginin 14 Temmuz 1913 tarihli ilk sayısında yer aldı. Sonraki altı sayıda, ünlü Alman köpek yetiştiricisi Robert Gersbach'ın *The Police Dog in Word and Picture* adlı çalışmasından tercüme edilen parçalar dergide yayımlandı.

75 Abdülhamid döneminde, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda polis kaninolojisinin öncüsü sayılan Theodor Rotter ile polis köpekleri için görüşmeler yapıldığı fotoğraflarla sabittir. Deri ciltli ve kapağında 1909 tarihi bulunan ve yakında zaman satışa sunulmuş bir fotoğraf albümünde polis köpekleri tatbikat sahasında kendilerine eşlik eden polis eğitmenleri ile resmedilmektedirler. <https://www.pingudumuzayede.com/urun/6337908/osmanlida-polis-kopegi-egitimi-theodor-rotter-1909-islak-imzali-album-theodor-r>.

76 Cihangir Gündoğdu, "The State and the Stray Dogs in Late Ottoman Istanbul: From Unruly Subjects to Servile Friends," *Middle Eastern Studies* 54, no. 4 (2018): 14–15.

Gersbach'ın kitabından bir tefrika şeklinde yayınlanan alıntılarda köpeklerin topluma sağlayabilecekleri çeşitli hizmet ve faydalar üzerinde duruluyor;⁷⁷ köpek eğitimcilerinin polis köpeklerini seçerken dikkate almaları gereken çeşitli özellik ve nitelikler hakkında okuyucular bilgilendiriliyordu.⁷⁸

Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyılın sonlarında başlayan harp köpeği programı özellikle köpeklerin Birinci Dünya Savaşı'nda görülen ve uluslararası yayınlara konu olan yukarıda bahsi geçen başarıları onların eğitimlerine yönelik talimatname ve rehberlerin yayımlanmasını da teşvik etti. 1921 ve 1925 yıllarında ordu bünyesinde yayımlanan iki farklı talimatname ve eğitim rehberi bir taraftan köpeklerin askeri hizmetlerde istihdamlarına dair tarihsel bir arka plan sunarken diğer taraftan köpeklerin iz sürme ve bekçilik gibi yeteneklerinin askeri ihtiyaçlar doğrultusunda kullanılmasını sağlayacak bir köpek eğitim rehberi işlevi görüyorlardı. Talimatnameler köpeklerin zekâ ve inisiyatif alabilme kapasitelerine vurgu yaparak eşlikçilerinin onları nasıl yönlendirebileceklerini ve askeri görevlere hazırlayabileceklerini izah ediyorlardı.

Bu yayınlardan ve 1921 yılında Şark Cephesi Karargâh Matbaasında basılan on beş sayfalık *Harp Köpeği Talimatnamesi* ordu bünyesinde harp köpekleri eğitimi ve istihdamına yönelik yayımlanmış ilk metinlerden birisi olarak nitelendirilebilir.⁷⁹ Osmanlı ordusu için harp köpeği yetiştirilmesi esas ve yöntemlerini belirleyen bu talimatname köpeklerin bekçilik-gözcülük, arama-kurtarma, haberleşme, ileri karakol ve saldırı gibi sahalarda kullanımlarına dikkat çekmekte, bu tür köpeklerin yetiştirilmesi ve bakımı konularını ele almaktaydı.⁸⁰ Bir eğitim rehberi olarak tasarlanan bu yayının son sayfalarında ise muharip köpekler ait çeşitli eğitim anlarını içeren fotoğraflara yer verilmekteydi.⁸¹ Talimatnamenin sekizinci sayfasında Colmar von der Goltz'a atıfla yerli türlerden Anadolu çoban köpeklerinin de askeri hizmetler için elverişli olduğu ifade edilmekteydi.⁸²

Şark Cephesi Karargâh Matbaası'nda basılan söz konusu talimatnamenin harp köpeklerinin istihdamları noktasında ortaya çıkan ihtiyacı karşılamak üzere kaleme alındığı muhakkaktır. Balkan Savaşları esnasında istihdam edilen karakol köpeklerinin benzerlerine Kafkas Cephesi'nde de rastlamaktayız. Birinci Dünya Savaşı esnasında Kafkas Cephesi'nde bulunan Arif Hikmet Koyunoğlu'nun hatıratı ve çekmiş olduğu birçok fotoğraf istihdam edilen çeşitli harp köpeklerinin varlıklarını kayıt altına almaktadır.⁸³

Harbiye Mektebi Heyet-i Talimiyesi'nden Mülazım-ı Evvel Nuri Halil tarafından 1925 yılında *Vesâit-i Muhabereden Köpek, Talim ve Terbiyesi* adıyla yayımlanan yirmi üç sayfalık bir başka risale ise Şark Cephesi Karargâh Matbaası'nda basılan talimatname gibi harp köpeklerinin bir tarihçesini sunmakta ve köpeklerin "talim ve terbiye"leri üzerinde

77 "Polis Köpekleri-I," *Polis Mecmuası*, no. 1 (Temmuz 1913): 11–14.

78 "Polis Köpekleri-II," *Polis Mecmuası*, no. 2 (Ağustos 1913): 38–41.

79 Sarıkaya, "Askerî Tarih Açısından Önemli Bir Belge: Harp Köpeği Talimatnamesi."

80 *Harp Köpeği Talimatnamesi* (Şark Cephesi Karargâh Matbaası, 1337).

81 Talimatnamede bulunması muhtemel toplamda yedi adet fotoğraf ya hiç yayımlanmadı ya da sonradan yerlerinden sökülerek alındı.

82 *Harp Köpeği Talimatnamesi*, 8.

83 Hasan Kuruyazıcı, ed., *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008).

durmaktadır.⁸⁴ Harbiye Mektebi Heyet-i Talimiyesi'nden Mülazım-ı Evvel Halil Nuri'nin kaleme aldığı bu risale Harbiye Mektebi bünyesinde hazırlanmış bir eğitim materyali olması bakımından önemlidir. Risaleye ön söz yazan Erkan-ı Harbiye Kaymakamı İsmail [Hakkı] Berkok harp köpekleri önemlerine binaen: “her ne denirse densin, köpeklerdeki sadakat, merbutiyet, hassasiyet, sürat ve cevvaliyet-i hassalarından” yararlanılması gerektiğini yazıyordu.⁸⁵

Fransızca ve Almanca yayınlardan yararlanılarak⁸⁶ hazırlanan bu metin ordu bünyesinde harp köpeklerinin eğitilmesi için gerekli olan pratik bilgileri içermektedir. Metin eğitimcilerin köpeklerin davranış biçimlerini dikkate alarak onları askeri göreve hazırlamak için izlemeleri gereken yöntemleri madde madde izah etmektedir.

Harp köpeklerinin yetiştirilmesine yönelik hazırlanan her iki metin daha ziyade eğitim rehberleri olmaları nedeniyle Osmanlı harp köpeği programına dair sınırlı tarihsel bilgiler içermektedir. Ancak bu yayınlar Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde harp köpeği programının belirli bir yol aldığı ve kurumsallaştığını göstermektedir. Ancak 19. yüzyılın son çeyreğinde ilk adımları atılan ve 20. yüzyıl başında belirli bir mesafe katedilen söz konusu program istenilen düzeyde değildi. Nuri Halil Millî Mücadele esnasında Birinci Ordu'nun köpek istihdamına önem verdiğini ve “pek çok köpek toplatmasına” rağmen “lüzumu kadar talim ve terbiye eylemeden taarruz başladığından” istenilen sonuçlar alınmadığını belirtmektedir.⁸⁷

Sonuç

Bu çalışma, Osmanlı İmparatorluğu'nda askerî amaçlarla kullanılan köpeklerin tarihine odaklanarak, modern savaşlar ve güvenlik politikalarının hayvanların istihdamı üzerindeki etkilerini ele almıştır. 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Avrupa'da harp ve polis köpekleri programlarının yaygınlaşmasıyla birlikte Osmanlı İmparatorluğu da bu küresel eğilimden etkilenmiş, eğitilmiş köpeklerin askerî ve polisiye amaçlarla kullanımı konusunda çeşitli adımlar atmıştır. Sultan II. Abdülhamid döneminde başlayan bu ilgi, Osmanlı askerî ve güvenlik politikalarının modernleşme çabalarıyla örtüşmektedir.

Osmanlı harp köpeği programının Batı Avrupa'daki uygulamalara büyük ölçüde benzediği görülmektedir. II. Abdülhamid'in eğitilmiş köpekleri tedarik etme girişimleri, yalnızca bireysel bir merakın ötesinde, devletin güvenlik mekanizmalarını güçlendirme çabalarının bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Özellikle II. Meşrutiyet sonrası dönemde harp köpeklerinin Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nda kullanılması, Osmanlı'nın hayvanları seferber etme stratejilerinin bir parçası haline geldiğini göstermektedir.

Bu bağlamda çalışma, Osmanlı harp ve polis köpeklerinin tarihini, küresel askerî dönüşümler ve Osmanlı güvenlik yapılarındaki değişimler çerçevesinde değerlendirmektedir. Avrupa merkezli hayvan tarihi yazımının aksine, bu çalışma Osmanlı bağlamındaki gelişmeleri küresel bir perspektiften ele almakta ve Osmanlı askerî tarihinin genellikle ihmal

84 Halil [Yurdakul], *Vesait-i Muhabereden Köpek ve Talim ve Terbiyesi*.

85 Halil [Yurdakul], 2.

86 Halil [Yurdakul], 3.

87 Halil [Yurdakul], 5.

edilen bir yönüne ışık tutmaktadır. Osmanlı arşiv belgeleri, gazeteler ve dönem yayınları üzerinden yapılan bu değerlendirme, hayvan tarihine ilişkin Osmanlı çalışmalarına yeni bir perspektif sunmaktadır.

Sonuç olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nda harp ve polis köpekleri programı, imparatorluğun askerî ve güvenlik modernleşme süreçleriyle yakından ilişkilidir. Eğitimli köpeklerin istihdamı, Osmanlı ordusunun ve polis teşkilatının yeni stratejiler geliştirdiğini ve hayvanları modern devletin güvenlik mekanizmalarının bir parçası olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. Ancak Osmanlı'daki bu program, Batı Avrupa'daki benzer projelerle kıyaslandığında daha sınırlı kalmış ve tam anlamıyla sistematikleşmemiştir. Yine de Osmanlı'nın harp köpeklerini istihdamı, küresel askerî hayvan tarihine Osmanlı perspektifinden yeni bir katkı sağlamaktadır hayvanların savaş, güvenlik ve modernleşme politikalarındaki rollerini daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

Cevdet Askeriye, C. AS., 91/4195, 04.02.1207.

Cevdet Askeriye, C. AS., 141/7079, 17.05.1231.

Cevdet Askeriye, C. AS., 1159/51564, 11.01.1200.

Hariciye Londra Sefareti, HR. SFR. 3., 469/11, 26.11.1897.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, TSMK. H. 1517.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, TSMK. H. 1524.

Yıldız Perakende Evrakı Elçilik, Şehbenderlik ve Ateşemiliterlik, Y. PRK. EŞA., 4/51, 19 Muharrem 1302.

Yıldız Perakende Evrakı Elçilik, Şehbenderlik ve Ateşemiliterlik, Y. PRK. EŞA., 17/34, 30 Ramazan 1310.

Yıldız Perakende Evrakı Hariciye, Y. PRK. HR., 25/40, 4 Zilkade 1315.

Yıldız Perakende Evrakı Tahrirat-ı Ecnebiyye ve Mabeyn Mütercimliği, Y. PRK. TKM, 48/5, 03.07.1322.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

Balkan Harbi (1911-1912); 110-9-1-7, Kutu: 67, Dosya: 3, Gömlek: 30, 29 Mayıs 1328.

Balkan Harbi (1911-1912); 110-9-1-7, Kutu: 252, Dosya: 261, Gömlek: 20, 26 Ağustos 1329.

Gazeteler ve Dergiler

Ali Nusret. "Mevadd-ı Askeriye: Muharebe Köpekleri". *Tercümân-ı Hakikat*, 07 Mart 1893.

“Almanya Ordusundaki Köpeklerin Yararını Gören Fransızlar da Orduda Köpek Kullanmaya Başladılar”. *Servet*, 07 Ekim 1900.

“Ambulance Dogs in Warfare”. *The Lancet* 164, sy 4239 (26 Kasım 1904): 1511.

“Berlin Zabıtasına Aid Tasviriden”. *Polis Mecmuası*, sy 65 (Mart 1916): 36.

İsmail, Edhem. “Meydan-ı Muharebede Köpekler”. *Mütalaa* 1, sy 39 (15 Nisan 1313): 5.

“Les Chiens de Guerre Japonais”. *Le Petit Journal Illustré*, sy 721 (11 Eylül 1904): 290.

Les Chiens de Guerre Japonais. 11 Eylül 1904. *Le Petit Journal Illustré*.

“Major Richardon Left Aldershot”. 27 Nisan 1907, blm. *Cheltenham Chronicle and Gloucestershire Graphic*.

“Polis Hidematında Köpeklerden İstifade”. *Polis Mecmuası*, sy 4 (Mart 1915): 5-10.

“Polis Köpekleri-I”. *Polis Mecmuası*, sy 1 (Temmuz 1913): 11-14.

“Polis Köpekleri-II”. *Polis Mecmuası*, sy 2 (Ağustos 1913): 38-41.

Ricmond Times-Dispatch. “Heroic Dogs of War”. 28 Mart 1915.

The Cambridge Independent Press. “Sultan’s Red Cross Dogs”. Nisan 1907.

The Cordova Daily Times. “Praise Airedale Terrier as Valuable War Dog”. 06 Haziran 1918.

The Edinburgh Evening News. “Dogs As the Sultan’s Bodyguard”. 06 Haziran 1905.

The Sunday Star. “Dogs in European War”. 06 Eylül 1914.

The Sunday Star. “Valuable Services of War Dogs on French Front”. 30 Haziran 1918.

Tâlîmatnâmeler

Harp Köpeği Talimât-nâmesî. Sarıkamış: Şark Cephesi Karargâh Matbaası, 1921.

Halil [Yurdakul], Nuri. *Vesâit-i Muhabereden Köpek ve Talim ve Terbiyesi*. İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası, 1341.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Aladağ, Hüseyin Hilmi. “Osmanlı Devleti Zaviyesinden 1904-1905 Rus-Japon Harbi”. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sy 36 (Aralık 2016): 579-579.

Alloul, Houssine, Edhem Eldem, ve Henk de Smaele, ed. *To Kill a Sultan: A Transnational History of the Attempt on Abdülhamid II*. New York: Palgrave Macmillan, 2017.

Amato, Sarah. *Beastly Possessions: Animals in Victorian Consumer Culture*. Toronto: University of Toronto Press, 2015.

Benson, Etienne. “Animal Writes: Historiography, Disciplinarity, and the Animal Trace”. İçinde *Making Animal Meaning*, editör Linda Kalof, 3-16. East Lansing: Michigan State University Press, 2011.

Beşikçi, Mehmet. *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği*. İstanbul: İşbankası Kültür Yayınları, 2014.

———. *The Ottoman Mobilization of Manpower in the First World War: Between Voluntarism and Resistance*. Leiden; Boston: Brill, 2012.

Cooper, Jilly. *Animals in War*, Connecticut: Lyons Press, 2002.

Çeribaş, Volkan. “17. Yüzyıl Osmanlı Sultanları ve Av: Şikâr-ı Hümayun”. Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2024.

Dölek Sever, Deniz. “Hayvan Tarihi: Osmanlı-Türkiye Geçmişine Türlerarası Perspektifle Bakmak”. *Reflektif Journal of Social Sciences* 5, sy 2 (2024): 241-60.

Edwin Hauten Ville Richardson. *Forty Years with Dogs*. London: Hutchinson&Co, 1935.

Ergut, Ferdan. *Modern Devlet ve Polis: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

———. “Policing the Poor in the Late Ottoman Empire” *Middle Eastern Studies* 38, sy 2 (2002): 149-64.

Erkan, Nevzat. “Üsküdar'da Konumlanmış Bir Ocak: Tazıcılar Ocağı” *Eskiye*, no. 40 (Mart 20, 2020): 321-40.

Esenbel, Selçuk. “Savaşın Osmanlı Türkiye'si Üzerindeki Etkisi”. *Toplumsal Tarih*, sy 176 (2008): 72-75.

Fudge, Erica. “What Was It Like to be Cow?: History and Animal Studies”. İçinde *The Oxford Handbook of Animals Studies*, editör Linda Kalof, 258-78. New York: Oxford University Press, 2017.

Güllü, Ramazan Erhan. “19-20. Yüzyıllarda Avrupa'da ve Türkiye'de Askerî Posta Güvercini Kullanımı”. *Bulleten* 84, sy 301 (2020): 1175-1218.

Gündoğdu, Cihangir. “Dogs Feared and Dogs Loved: Human-Dog Relations in the Late Ottoman Empire”. *Society & Animals* 31, sy 1 (Mayıs 2020): 25-46.

———. “Savaşın Meçhul Aktörleri: Osmanlı Cihan Harbi Seferberliğinde Hayvanlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme”. *Kebikeç*, sy 53 (2022): 55-88.

———. “The State and the Stray Dogs in late Ottoman İstanbul: From Unruly Subjects to Servile Friends”. *Middle Eastern Studies* 54, sy 4 (2018): 555-74.

Hobgood-Oster, Laura. *A Dog's History of the World: Canines and the Domestication of Humans*. Waco, Texas: Baylor University Press, 2014.

Kalof, Linda, ed. *The Oxford Handbook of Animal Studies*. New York: Oxford University Press, 2017.

Karaduman, Gökay. “Osmanlı Devlet’inde Şikâr-ı Hümayun ve IV. Mehmed’in Çatalca ve Karıştıran Avları”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22, sy 1 (2021): 131-46.

Kean, Hilda, ve Philip Howell, ed. *The Routledge Companion to Animal-Human History*. New York: Routledge, 2018.

Kuruyazıcı, Hasan, ed. *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bir Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.

Kuzucu, Kemalettin. *İstanbul’un Sokak Köpekleri: Muhafazakârlık ve Modernlik Bağlamında Osmanlı’dan Cumhuriyet’e*. Kapı Yayınları, 2022.

Levy, Noemi. “Polislikle İlgili Bilgilerin Dolaşım Tarzları: Osmanlı Polisi için Fransız Modeli Mi?” İçinde *Jandarma ve Polis: Fransız ve Osmanlı Tarihçiiğine Çapraz Bakışlar*, çeviren Burak Onaran ve Deniz Öztürk, 146-70. İstanbul: Tarihi Vakfı Yurt Yayınları, 2009.

Mason, Emma. “Dogs, detectives and the famous Sherlock Holmes”. *International Journal of Cultural Studies* 11, sy 3 (2008): 289-300.

McHugh, Susan. *Dog. Animal*. London: Reaktion Books, 2004.

“Osmanlıda Polis Köpeği Eğitimi / Theodor - Rotter 1909, ıslak imzalı Albüm”. Erişim 17 Mayıs 2023. <https://www.pingudumuzayede.com/urun/6337908/osmanlida-polis-kopegi-egitimi-theodor-rotter-1909-islak-imzali-album-theodor-r>.

Özbek, Nadir. “‘Beggars’ and ‘Vagrants’ in Ottoman State Policy and Public Discourse, 1876-1914”. *Middle Eastern Studies* 45, sy 5 (Eylül 2009): 783.

———. “Tarihyazıcılığında Güvenlik Kurum ve Pratiklerine ilişkin Bir Değerlendirme”. İçinde *Jandarma ve Polis: Fransız ve Osmanlı Tarihçiiğine Çapraz Bakışlar*, editör Noemi Levy ve Alexandre Toumarkine, 1-19. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009.

Özer, Sevilay. “Osmanlı Devleti’nin Son Döneminde Posta Güvercinleri”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 55, sy 2 (2015): 167-87.

Öztürk, Yücel. “Askerî Eğitim Tarihi Açısından Harp Köpeklerinin Talim ve Terbiyesi”. *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi* 22, sy 36 (2024): 193-210.

Parry, Tyler D, ve Charlton W Yingling. “Slave Hounds and Abolition in the Americas*”. *Past & Present* 246, sy 1 (Şubat 2020): 69-108.

Pearson, Chris. “Between Instinct and Intelligence: Harnessing Police Dog Agency in Early Twentieth-Century Paris”. *Comparative Studies in Society and History* 2, sy 58 (2016): 463-90.

———. “Canines and Contraband: Dogs, Nonhuman Agency and the Making of the Franco-Belgian Border During the French Third Republic”. *Journal of Historical Geography* 54 (Eylül 2016): 50-62.

———. “Dogs, History, and Agency”. *History and Theory*, sy 52 (Aralık 2013): 128-45.

———. “‘Four-Legged Poilus’: French Army Dogs, Emotional Practices and the Creation of Militarized Human-Dog Bonds, 1871–1918”. *Journal of Social History* 52, sy 3 (2019): 731-60.

Pemberton, Neil. “‘Bloodhounds as Detectives’: Dogs, Slum Stench and Late-Victorian Murder Investigation”. *Cultural and Social History* 10, sy 1 (2013): 69-91.

Phillips, Gervase. “Animals in and At War”. İçinde *The Routledge Companion to Animal-Human History*, editör Hilda Kean ve Philip Howell, 422-445. Londra: Routledge, Taylor & Francis Group, 2019.

Phillips, Gervase. “Pigeons in the Trenches: animals, communications technologies and the British Expeditionary Force, 1914-1918”. *The British Journal for Military History* 4, sy 3 (2018): 60-80.

———. “Technology, ‘Machine Age’ Warfare, and the Military Use of Dogs, 1880–1918”. *Journal of Military History*, 82, sy 1 (2018): 67-94.

Phillips, Gervase. “The Employment of War Dogs in the Medieval and Early Modern West”. *British Journal for Military History* 7, sy 1 (Mart 2021): 2-20.

Richardson, Edwin Hautenville. *Forty Years with Dogs*. London: Hutchinson, 1935.

Ritvo, Harriet. “Pride and Pedigree: The Evolution of the Victorian Dog Fancy”. *Victorian Studies* 29, sy 2 (1986): 227-53.

Sarıkaya, Makbule. “Askerî Tarih Açısından Önemli Bir Belge: Harp Köpeği Talimatnamesi”. *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, sy 14 (Ağustos 2009): 35-41.

Shaw, David Gary. “The Torturer’s Horse: Agency and Animals in History”. *History and Theory* 52, sy 4 (2013): 146-67.

Shear, Keith. “Police Dogs and State Rationality in Early Twentieth-century South Africa”. İçinde *Canis Africanis*, editör Lance van Sittert ve Sandra Swart, 193-216. Brill, 2008.

Skabelund, Aaron. “Breeding Racism: The Imperial Battlefields of the ‘German’ Shepherd Dog”. *Society and Animals* 16, sy 4 (2008): 354-71.

Skabelund, Aaron Herald. *Empire of dogs: canines, Japan, and the making of the modern imperial world*. Ithaca: Cornell University Press, 2011.

Şakul, Kahraman. *II. Viyana Kuşatması: Yedi Başlı Ejderin Fendi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2021.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti’nin Saray Teşkilâtı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1984.